

DE HOEVE OP NUENVELT IN HET MIDDELROOIS WOUD

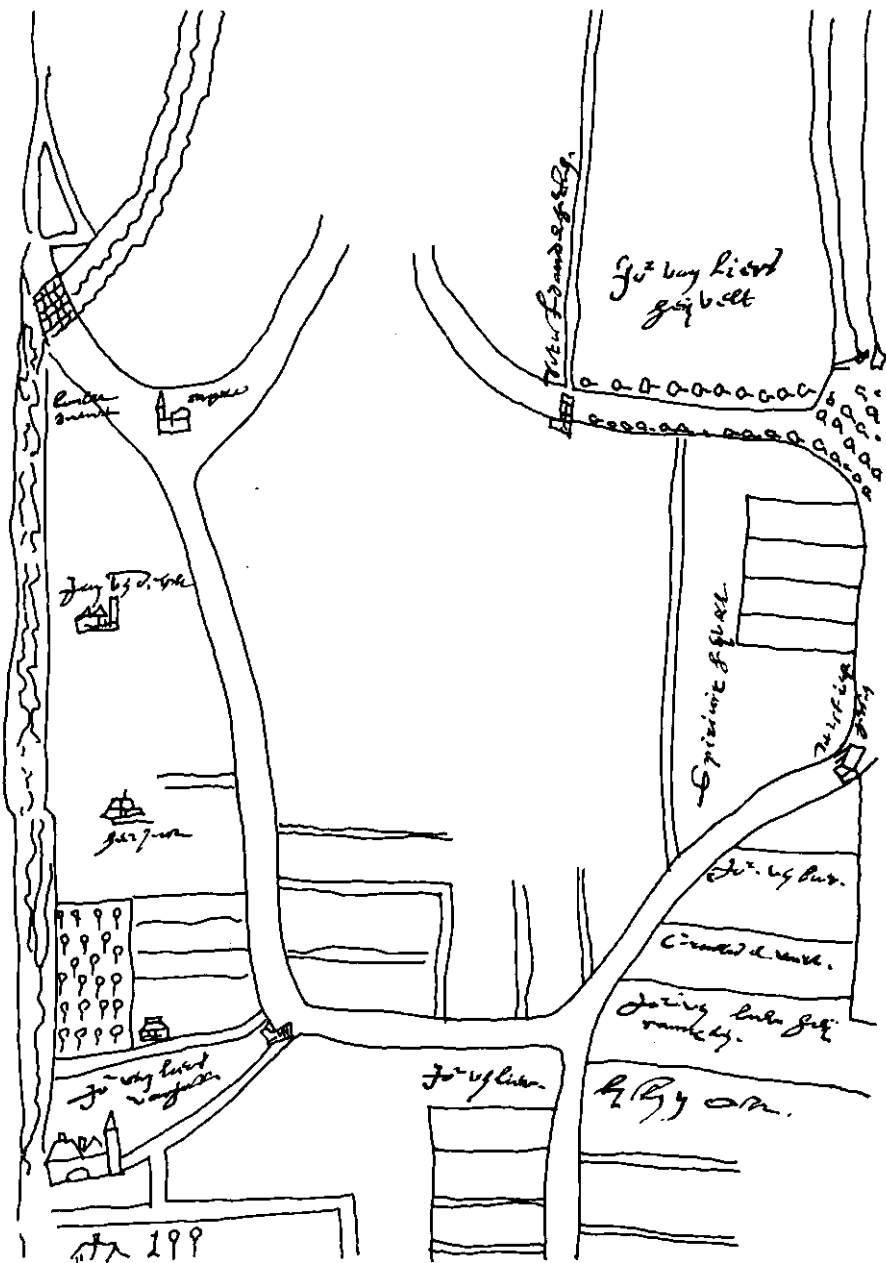
Kasteeltjes en ridderhuizen uit vroeger tijd vormen een dankbaar onderwerp voor de schrijver die uit oude boeken bijzonderheden uit het verleden weet op te delven. De geschiedenis van een dorpsjonker of edelman biedt immers veel aangenamer leesstof dan het eenvoudige leven van de boer of de pachter van een hoeve. Toch kan het de ware geschiedenis van een dorp slechts ten goede komen wanneer er ook eens feiten vergaard worden uit het verleden van zo'n boerenbedrijf.

Een der grote pachthoeven in vroeger tijd in de parochie Berlicum was de hoeve op Nuenvelt, gelegen onder Middelrode in het Wout. Tot welk een hoge ouderdom die hoeve opklimt is te zien in het oudste grondcijsboek van Middelrode (ARA. Brussel, archief rekenkamer nr. 45038/39) dat dateert van 1340. Daar vindt men Goyart Sceyvel vermeld die als eigenaar van die hoeve moet betalen. Het zou kunnen zijn dat Sceyvel die grond gekocht heeft van de gemene gronden die tussen Schijndel-Boxtel-Gestel en Berlicum lagen en die bekend stonden als „de Bodem van Elde”. Het kan ook zijn dat een voorganger van Sceyvel dat reeds gedaan had. Zeker is dat de nazaten van Sceyvel trouw met naam en toenaam in de volgende cijsboeken de eeuwen door genoteerd staan met het bedrag dat betaald moest worden als grondcijs voor de hoeve op Nuenvelt.

Dat zijn na leden van de familie Sceyvel eerst Meeus Spierinx die getrouwd was met Zoet, dochter van Jan Sceyvel zoon van wijlen Goyart. Het Bosch schepenprotocol noemt b.v. in het jaar 1413 ('s-Bosch R.1188 blad 57vso) een pachtcontract dat Meeus afsluit met Mathijs van der Straten, die de hoeve dan twee jaar „te laatsrecht” zal beteulen zoals Goyart van Nuenvelt dat vóór hem gedaan heeft.

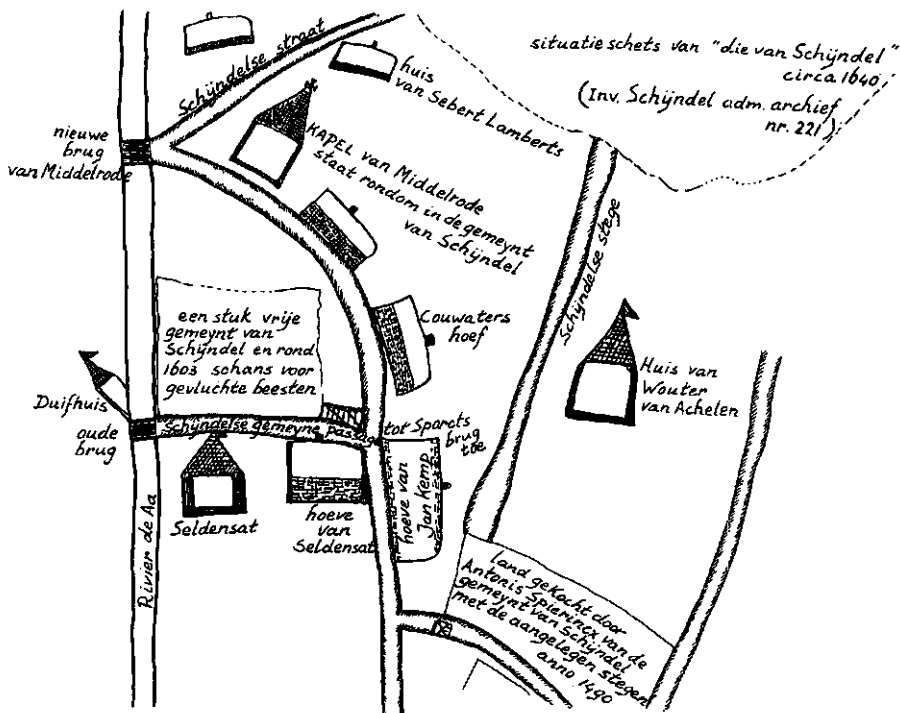
Bij de deling van goederen van Meeus Spierinx komt een hoeve onder de Kameren in Heeswijk en de hoeve op Nuenvelt onder Middelrode aan diens zoon Klaas. Dat gebeurt op 12 nov. 1446 ('s-Bosch R.1217 blad 249 en vso). Weer later bij een deling tussen de kinderen van Klaas, welke deling bewaard wordt in het archief van de Sint-Janskerk in Den Bosch, dat is op 15 april 1472, komt de hoeve op Nuenvelt met huis en grachten of sloten aan Anthonis, de jongste zoon van Klaas, die evenals zijn vader schepen is van de stad Den Bosch.

Uit de tijd dat Anthonis eigenaar is van de hoeve, vinden we aangetekend dat hij voor schepenen van Schijndel nieuwe stukken grond van de „gemeynt” bij de hoeve gelegen heeft aangekocht, met de stegen die daartussen lagen, waarbij tevens het pootrecht. Dat recht van vóórpoting, namelijk om op de openbare weg langs zijn erven bomen te planten, vindt men uitvoerig vermeld in de giftbrief van hertog Philips van het jaar 1465 (18 juli) die is opgenomen in het boek van D.Th. Enklaar: Gemene gronden in Noord Brabant in de Middeleeuwen. Het had te maken met de ontbossing van de Meierij die rond het midden van de 15e eeuw enorme schade had aangericht, zoals te lezen valt in de brief van hertog Philips van 5 jan. 1448 (bij Enklaar op pag. 369-370).

Schetstekening van de situatie bij de brug van Middelrode, circa 1646. G. A. Schijndel inventaris nr. 221

In de tekening zijn aangegeven de brug en de kapel van Middelrode, de huizen van Jan van Delft en Heer Joost, de „voorhof” van het huis van Jonker van Lier en de „heivelden” van de Jonker en van Spierincx.

Schets van de situatie rond de hoeve onder het Gewat te Middelrode, van het jaar 1563, gekopieerd door borgemeesters van Berlicum in 1646. G.A. Berlicum nr. 28

Anthonis Spierinx had die nieuwe landerijen voor de hoeve op Nuenvelt aangekocht in de jaren 1487 en 1490. Reeds in dat laatste jaar 1490 lezen we over een geschil dat bestond tussen Antonis Spierinx en zijn buurman Jan Kemp over 68 bomen die stonden op of vóór de hoeve op Nuenvelt. Na het overlijden van Jan Kemp wordt tussen Jan de zoon van Jan Kemp en Anthonis de vrede getekend. ('s-Bosch R.263 blad 15vso). Dat is op 15 feb. 1494. Maar ook de erfgenamen van Anthonis, eerst de weduwe Sophie van Uden en haar vier kinderen en daarna de kinderen van Klaas de zoon, hebben aanhoudend kwestie zowel met jonker Van Lier, de opvolger van Jan Kemp, als met de borgemeesters van Berlicum. Bij één van die gelegenheden, namelijk in 1642, getuigt Willem Mathijs Rovers, dan 88 jaar oud, dat zijn vader Mathijs op die hoeve van Nuenvelt heeft gezeten en dat het een oud „Bosch poortersgoed” was. Om die reden was de hoeve op Nuenvelt vrijgesteld van het betalen van houtschat, een belasting op hout. Dat was namelijk een voorrecht dat door hertogin Johanna in 1387 aan de Bossche poorters was verleend.

Hout was (en is) duur. Maar in vroeger tijd was het bovendien een eerste levensbehoefte. Het moest dienen voor alles: voor warmte, voor huizenbouw, voor meubels en de vervaardiging van allerlei gebruiksvoorwerpen

van schoenen en klompen tot en met lepels, borden en kuipen. Op dat hout dat toch al zo prijzig was moest ook nog die houtschat betaald worden, gewoonlijk aan de heer van de heerlijkheid, die dat recht bezat samen met andere „heerlijke” rechten. De bewoners van de „Vrijdom” van de stad Den Bosch, met name die van Den Dungen, dat onder de vrijdom behoorde, waren ook poorters en het mag dus geen wonder heten dat daar in het Middelroois „Woud” nogal wat bomen groeiden: die brachten de eigenaren allicht meer op dan de rog die men met moeite moest zaaien en oogsten.

Bij de gelegenheid van een der ruzies die er o.m. tussen Schijndel en Berlicum ontstonden over de vraag wie er recht had op die gronden die vroeger tot de gemene gronden behoorden, werden er schetskaarten vervaardigd van het gebied rond de Middelrooise brug.

De Schijndelse kaart: G.A. Schijndel nr. 221 behoort bij een opgave van vroeger verkochte gemene gronden. Op die kaart staan *twee* bruggen getekend: één op de plaats waar die brug lag en ligt, dat noemen die van Schijndel dan de „nieuwe” brug, en een „oude” brug ter plaatse van „het Gewat”. Die van Schijndel baseren hun tekening blijkbaar op de passage in de hogergenoemde giftbrief van Philips van 18 juli 1465 waar staat dat de gemeynt van Schijndel begon „aen het Gewat, daar te liggen *plach* die brugge van Middelrode”. Denkelijk was die brug toen tijdelijk onder de last der jaren bezweken.

Heel anders dan de tekening van Schijndel is de tekening die van de zijde van Berlicum gemaakt werd en die overigens van wat oudere datum is: namelijk van 1563 bij gelegenheid van een ruzie tussen Christoffel Spierinx, toen eigenaar van de hoeve op Nuenvelt, en jonker Willem van Lier. Ook bij die ruzie ging het over de scheiding tussen Schijndel en Berlicum. Op dat kaartje (G.A. Berlicum nr. 28) is geen tweede brug te zien. Ook in het Bosch schepenprotocol ben ik tot dusver nooit een vermelding van een „oude” brug tegengekomen; wel uiteraard van het „Gewat”, zelfs van het „middelste” Gewat. Schijndel behoorde bij Peelland en Berlicum met Middelrode behoorde bij Maasland en vreemd is en blijft het dat het Middelroois Wout het enige gedeelte van Maasland is dat ten Westen van de rivier de Aa ligt.

Klaas Spierinx de zoon van Antonis was tweemaal gehuwd en het boterde denkelijk niet al te best tussen de kinderen uit zijn eerste huwelijk met Mechtelt Monix en die uit het tweede huwelijk met Sophie Marsman. Tenslotte wordt Christoffel, een zoon uit het eerste huwelijk, door uitkoop van de andere kinderen eigenaar van de hoeve op Nuenvelt. Ook deze Christoffel trad tweemaal in het huwelijk. Uit zijn eerste huwelijk met Margriet Koenen was er een dochter Mechelt, die de vrouw werd van Gerard toe Boecop. En een kleindochter van deze toe Boecop huwde Everard van Doerne, heer van Asten. Dat is de reden waarom we in het cijnsboek van latere jaren (de cijnsen komen later toe aan de Heren van Berlicum en bevinden zich daarom in het Heerlijkheidsarchief van Berlicum, R.A. 's-Bosch, nrs. 1, 2 en 3) in nrs. 1 en 2 op blad 6vso vermeld vinden dat Anna van Doirne, vrouwe van Asten moet betalen uit huis met hof en hoeve lands op „Nieuvelt” en tevens uit land aan de Liekendonk in Schijndel.

In de deling van goederen door de erfgenamen van Gerard toe Boecop en Mechtelt Spierinx, gehouden voor schepenen van Sint-Michielsgestel op 5 aug. 1680, worden we zeer uitvoerig ingelicht over de toestand van de hoeve op Nuenvelt. (Sint-Michiels Gestel R.58 o.m. blad 110 en blad 128vso = taxatie). De gebouwen op de hoeve blijken dan te bestaan uit huis, schuur, oude schuur, „esthuis” en varkenskooi. De landerijen die bij de hoeve behoren beslaan ongeveer 20 bunder. Niet al het land is vlak bij de hoeve gelegen. Zo is er het land de „Aa-kamp” gelegen bij het Gewat, land de Liekendonk onder Schijndel en land onder Rosmalen gelegen „in den Vrede”.

De akkers worden door de taxateurs van hogere waarde geacht dan het huis. Dat huis wordt namelijk geschat op 450 gulden (gulden van anno 1680 wel te verstaan), terwijl een akker van 4 lopense land (de lopense wordt door de taxateurs gesteld op 50 roeden, en een roede land was circa 3 à 3,50 meter) begroot wordt op 630 gulden.

Na de taxatie van huis en land volgt een taxatie van de hout-opstand. Kleine bomen worden getaxeerd op circa 1 gulden, grote doen tussen de 10 en 15 gulden. In totaal blijken er zo'n 884 bomen te staan op en langs het huis en het land van de hoeve. Dat kan dan meteen een indruk geven van hoe het landschap aldaar er toentertijd uitzag.

Terwijl de Heer van Asten eigenaar is van de hoeve op Nuenvelt, komt op zekere dag de pachter, dat is dan Willem Jan Dircks van Hertum, bij notaris Willem Mans te Den Dungen. Hij verschijnt daar samen met Antonis Henricx van Gerwen. Samen laten zij vastleggen dat zij bereid zijn die hoeve van Nuenvelt van de Heer van Asten te pachten, maar dan moet de hoeve in tweeën gedeeld worden. We zijn intussen weer enige jaren na de deling van het jaar 1680, want dit wordt gedaan op 13 april 1699.

Willem van Hertum is tot dan toe alleen pachter geweest van de hoeve, maar die 20 bunder zijn hem te veel geworden. Zij komen daarom met het voorstel dat de heer van Asten als eigenaar van de hoeve, een nieuw woonhuis zal laten bouwen op de hoeve, zodat Antonis daar straks naar behoren kan wonen. Ook de schuur moet gedeeld worden, zodat iedere pachter zijn eigen ruimte heeft. Zij bieden aan dat zij met hun beiden het „Busselen” dat nu vóór de hoeve is gelegen, zullen rooien en dat land geschikt maken voor teulland. Voorwaarde is dat zij daarvan ieder 1/3 deel van het hout dat er af komt mogen hebben als brandhout, en de verpachter dat is de Heer van Asten, het resterend derde deel van dat hout. Zo willen zij ook handelen met de akkertjes aan de hei-akker. Ook deze willen zij in cultuur brengen, zodat dat land binnen zes jaar tot „bekwaam” teulland zal zijn getransformeerd. De verhuurder moet verder ook het pootsel leveren, maar zij zullen planten. Verder willen zij voor zichzelf kunnen „torven”, doch zij zullen dat ook doen voor de heer en zij zullen vier dagen in het jaar voor de verhuurder vrachten rijden. Op die condities willen zij zes jaar vast huren.

Het is gauw duidelijk dat de Heer van Asten op dat voorstel is ingegaan. Want wanneer uiteindelijk diens erfgenamen in het jaar 1726 de hoeve verkopen, wat gebeurt op 13 november van dat jaar, worden verkocht: de

„oude” Nuenveltse hoeve en de „nieuwe” hoeve daarbij gelegen. (‘s-Bosch R.1717 blad 260vso). Intussen hebben we ook nog in een der boeken van de Bossche schepenbank (‘s-Bosch R.1170 -A, blad 280vso en 29) kunnen lezen dat Willem Jans van Herentum en Antonis van Gerwen als huurders van de Heer van Asten, de verschuldigde huursom „verhandplichten”, namelijk vanaf Kerstmis 1723, behoudens hun „ploegrecht” (in de gemene grond).

Bij die verkoping van de hoeven op Nuenvelt door de erfgenamen van de Vrouwe van Asten wordt koper, voor de somma van ruim 3000 gulden (in 1726) en een belofte tot betaling van nog eens 500 gulden, Jan Goyart Meulenbroek, dat is dan Jan de zoon van Goyart of Geurt Meulenbroek en van Heylke Jan Corsten Spierinx. Hij wordt door die koop eigenaar van de „oude” Nuenveltse hoeve, bestaande uit huis, stal, „esthuis”, schuur, hof en teulland, tezamen negen lopenzaad land, zeven stukken teulland „in de Strepen”, samen ruim veertien lopense; een „geerke” met acht strepen, genaamd „het Nieuw-land”, negen lopense; ruim zes lopense teulland „in den Heijakker”, met beplanting aan de voorzijde; een heiveld met beplanting, van ongeveer 2 morgen; een heiveld genaamd „den Steenhoven” ruim 2 morgen groot met een steeg en met de beplanting; de helft van een weikamp en de helft van een hooiland gelegen onder Rosmalen. Op dit gedeelte rust de last van een betaling van twee gulden, vijftien stuiver en acht penningen ’s jaars aan de Heer van Berlicum en een betaling van 14 à 17 penningen aan de Heer van Helmond. En als tweede gedeelte van de koop een hoeve naast de vorige gelegen, genaamd de „nieuwe Nuenveltse hoeve”, bestaande uit huis, stal en esthuis, hof en teulland, samen groot ruim tien lopenzaad land, met het pootrecht aan de steeg zodra de eikebomen aldaar gekapt zijn. Daar behoren dan verder bij: de korte en dwarse stukken teulland, het heike en het bosje in de Korte Strepen, samen elf en twaalf lopense; een gedeelte van het teulland „den Heijakker” van ruim zeven lopense; een hooikamp met teulland van drie morgen en een deel van een weikamp van zeven morgen; de weerhelft van het hooiland onder Rosmalen en daarbij verder nog een hooikamp gelegen onder Schijndel in den Houtert, en nog een stuk hooi- of weiland bij de brug van Middelrode aan de Aa. Die goederen waren Everard van Doerne heer van Asten aangekomen vanwege zijn vrouw, en door de verkoper verkregen van Vrouwe Anna Wilhelmina, barones van Doerne en vrouwe van Asten.

Zoals gezegd hebben we deze gegevens ook kunnen halen uit de genoemde cijnsboeken. Daar kunnen we als vervolg op ons verhaal ook nog lezen dat na het overlijden van Jan Geurtszoon Meulenbroek de beide Nuenveltse hoeven komen aan diens kinderen: David, Rutger, Jan, Heylke en Annemarie: dat is in 1750. Vervolgens komen op 31 juli 1763 bij deling van goederen de genoemde hoeven aan de weduwe en de vijf kinderen van Jan Janszoon Meulenbroek.

Kunnen we, zo zal men willen vragen, ook nu nog deze beide Nuenveltse hoeven worden aangewezen in het Middelroois woud? Nauwkeurig is dat alleen mogelijk door uit te gaan van de kadastrale gegevens voor de opzet van het kadaster in 1822, door de acten van transport na te gaan die van na

die tijd bewaard gebleven zijn. Immers er is tussen 1763 en 1979 zo het een en ander gebeurd. Om te beginnen werd tussen 1822 en 1829 de Zuid-Willemsvaart gegraven, waardoor landerijen en hoeven (en meer speciaal onder Berlicum de oude hoeven „Bouwenrot” en „Heyenrot”) vrijwel geheel zijn verdwenen. Verder zullen we nu maar zwijgen over de schade en de narigheid veroorzaakt door de oorlog: de laatste nog geen vijftig jaar geleden. Intussen moge het hier verhaalde in herinnering brengen en helpen in herinnering te houden hoeveel generaties vóór de onze op deze grond hun brood verdiend hebben en moeite en arbeid hebben aangewend om te zorgen dat mens en dier en boom en plant konden blijven voortbestaan.

MECHELIEN SPIERINGS

Voor de samenstelling van dit artikel werd gebruik gemaakt van archiefstukken in de tekst genoemd en verder van RA 's-Bosch N.1055; en Berlicum R.21.

Verder van het artikel van A. van Sasse van Ysselst: Een oude bouwhoeve, Taxandria jrg. 23, p. 252 en van het werk van D.Th. Enklaar: Gemene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen (serie O.V.R. 3e reeks nr. IX), Utrecht 1941.

Ook zie men nog t.a.v. de gemene gronden, het artikel „De laatste gezworene van de Bodem van Elde”, van de hand van de schrijfster in Brabants Heem, jrg. XXVIII, 1976 nr. 1 p. 2.